

Wat je aan elkaar hebt

Sociaal kapitaal in het agrarisch natuur- en
landschapsbeheer

Wim Nieuwenhuizen, Judith Westerink, Alwin Gerritsen, Raymond Schrijver & Irini Salverda

ALTERRA
WAGENINGEN UR

Waarom deze brochure?

Bij de overgang naar een nieuw stelsel voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer in 2016 gaat de aandacht vooral uit naar de ecologische uitwerking en het praktisch organiseren van de nieuwe organisatievormen: de collectieven. Minder aandacht is er voor de vraag wat het nieuwe stelsel betekent voor de onderlinge relaties die deelnemers en bestuurders van de agrarische natuurverenigingen (ANV's) in de loop van de jaren hebben opgebouwd.

Deze brochure gaat daarom in op de sociale kant van de collectieven. Het succes van het nieuwe stelsel wordt immers sterk bepaald door de mate van samenwerking en het vertrouwen dat betrokkenen in elkaar hebben. Maar hoe werkt dat eigenlijk en wat kun je doen om het te versterken? Om hier handen en voeten aan te geven gebruiken wij het begrip 'sociaal kapitaal' (zie kader). Dit gaat over het bouwen aan relaties tussen mensen en organisaties rondom het agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Wat is het gevolg van alle veranderingen voor draagvlak en samenwerking van boeren binnen het agrarische natuur- en landschapsbeheer? Voelen leden zich straks verbonden met het collectief? Zal er concurrentie ontstaan tussen agrarische natuurverenigingen binnen het collectief? Zijn agrarische natuurverenigingen sterk genoeg om alternatieve financiering te zoeken als subsidie voor biodiversiteit stopt in hun gebied? Deze vragen hebben wij besproken met vertegenwoordigers van vijf koepels en negen agrarische natuurverenigingen en collectieven door het hele land. De verhalen van de vertegenwoordigers hebben we verwerkt in deze brochure.

De vraag is wat het nieuwe stelsel betekent voor het sociaal kapitaal. Wat kun je als bestuurder en lid van een ANV of collectief doen om het te versterken? En hoe kan sociaal kapitaal worden ingezet om het nieuwe stelsel tot een succes te maken? En niet in de laatste plaats: wat kunnen betrokken overheden doen?

Organisatorisch is de belangrijkste verandering dat de provincie contracten sluit met collectieven van agrarische natuurverenigingen en niet meer met individuele boeren. De collectieven sluiten op hun beurt overeenkomsten met individuele boeren over hun bijdrage aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Dit legt een grote

verantwoordelijkheid bij de bestuurders van de nieuwe collectieven.

Inhoudelijk ligt de focus in het nieuwe stelsel op een kwaliteitsverbetering. Het geld moet gericht ingezet worden in gebieden waar verwacht wordt dat agrarisch natuur- en landschapsbeheer op een effectievere en efficiëntere manier bijdraagt aan een versterking van de biodiversiteit. Dit betekent zwaarder en dus duurder beheer voor een selectie van kansrijke percelen. Het beschikbare geld wordt dus over minder percelen en minder boeren verdeeld. Een aantal actieve boeren zal daarom straks niet meer kunnen deelnemen binnen het nieuwe stelsel.

We beschrijven in vijf thema's de sterke punten en de aandachtspunten voor het nieuwe stelsel. Daarnaast bespreken we mogelijke acties voor agrarische natuurverenigingen, collectieven en overheden. Acties die erop gericht zijn zoveel mogelijk gebruik te maken van de kracht van sociaal kapitaal van de ANV's en collectieven.

We nodigen alle betrokkenen uit met elkaar in gesprek te gaan over het sociaal kapitaal in het nieuwe stelsel, want door erover te praten, bouw je aan sociaal kapitaal!

Wat is sociaal kapitaal?

Samen sta je sterker, ook in het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Maar wat is dat dan, dat je samen sterker maakt? Als voorbeeld nemen wij een agrarische natuurvereniging (ANV). Bestuurders en leden werken met elkaar samen, ontwikkelen een gezamenlijk belang, presteren wat en bouwen zo onderling vertrouwen op. Dat onderlinge vertrouwen maakt je als groep sterker, zodat je meer kunt bereiken dan wanneer je alleen aan de slag gaat. Samenwerken in agrarisch natuur- en landschapsbeheer is dus niet alleen leuker, het levert ook betere resultaten op voor de natuur.

In een goedlopende ANV kun je contacten leggen met andere agrarische natuurverenigingen om kennis uit te wisselen, maar je bent ook een interessante partij voor anderen, zoals provincies, gemeenten, waterschappen en terreinbeheerders. Nu kun je die contacten ook als individu leggen, maar als groep sta je veel sterker en dat opent nieuwe mogelijkheden. Het openen van die nieuwe mogelijkheden, dat is nu precies de kern van sociaal kapitaal.

Sociaal kapitaal =

De kwaliteit van relaties die je als groep hebt opgebouwd en die je toegang geven tot

nieuwe mogelijkheden, zoals: kennis, invloed & financiering. Op die manier kun je gezamenlijke doelen realiseren.

Hoe bouw je sociaal kapitaal op?

- Gezamenlijk doelen ontwikkelen en realiseren
- Veel interactie en ontmoeting
- Werken aan eigenheid en gezamenlijkheid
- Kennis en ervaring uitwisselen
- Verbindingen leggen met verschillende groepen zowel lokaal als regionaal
- Inbedden van lokale of kleine groepen in grotere netwerken (zoals de collectieven)

Hoe breek je het af?

- Weinig interactie en ontmoeting
- Benadrukken van verschillen
- Vertrouwen schaden
- Alleen vanuit de eigen groep redeneren (waardoor geen verbindingen ontstaan)
- Dwang en machtsmisbruik
- Schaalvergroting zonder verbinding met lokale schaal

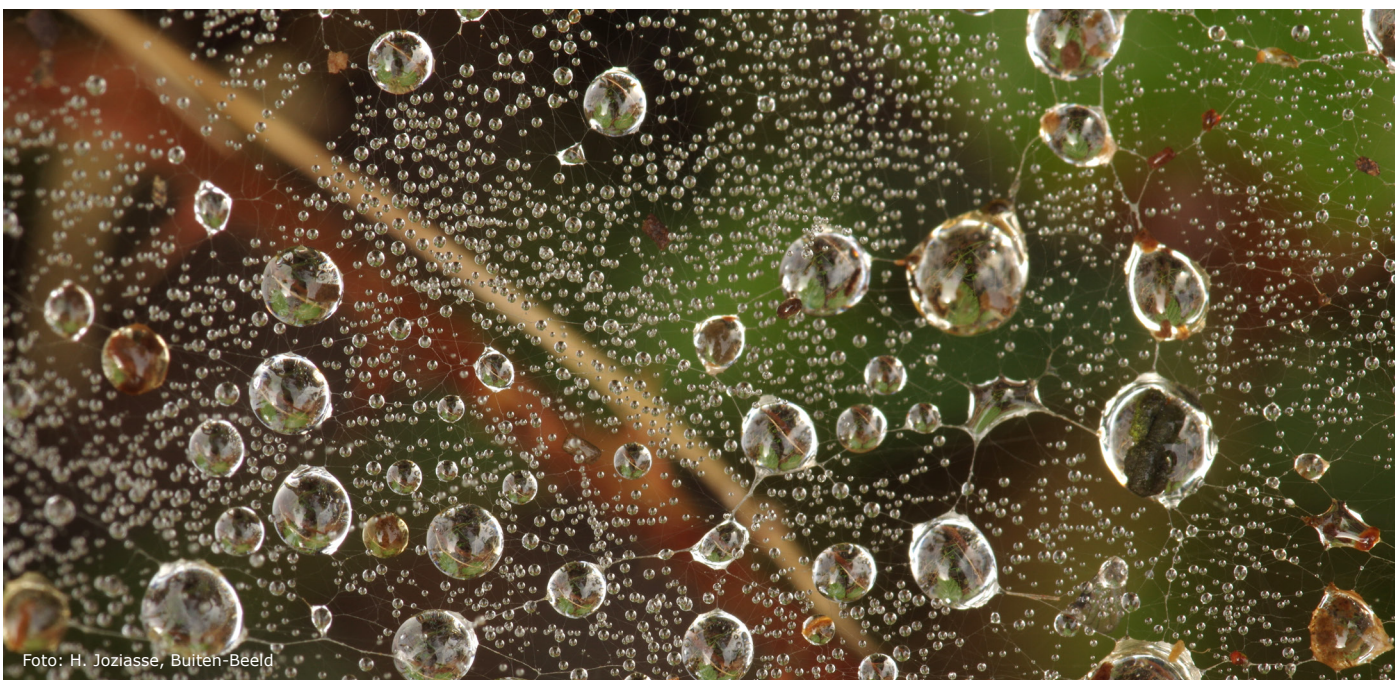

Foto: H. Joziasse, Buiten-Beeld

Bouw voort op het sociaal kapitaal binnen agrarische natuurverenigingen

De huidige agrarische natuurverenigingen hebben vaak veel sociaal kapitaal opgebouwd. Ze zijn in staat hun boeren enthousiast te krijgen voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Dit bestaande sociaal kapitaal vormt het 'startkapitaal' van het nieuwe stelsel.

Wat is sterk?

Agrarische natuurverenigingen zijn vaak sterk in het betrekken van boeren in hun gebied bij agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Boeren kunnen elkaar enthousiast krijgen: gevraagd worden door iemand uit de eigen streek werkt beter dan door een anonieme overheid. Boeren en burgers nodigen elkaar uit om mee te doen, ze leren van elkaar, maken plannen voor hun gebied, vragen samen subsidie aan en doen projecten voor opdrachtgevers. Deze activiteiten kunnen ze succesvol uitvoeren door het sociaal kapitaal dat ze samen hebben opgebouwd. Dit wordt in elke regio op eigen manier vormgegeven. Er is geen blauwdruk.

Veel agrarische natuurverenigingen organiseren onderling contact tussen boeren in hun gebied, want agrarisch natuur- en landschapsbeheer doe je met elkaar. Onder boeren bestaat vaak een cultuur van afspraken nakomen. Ze houden elkaar wakker, doen hun best en willen niet onderdoen voor de ander.

Veel agrarische natuurverenigingen hebben een grote ledenbetrokkenheid. Leden komen bijvoorbeeld massaal op vergaderingen en inschrijfdagen. Er is draagvlak en verbondenheid onder de boeren: "de ANV is van ons". Sommige agrarische natuurverenigingen hebben een zeer hoge dekking in hun gebied. Daarmee hebben ze een uitstekende uitgangspositie voor effectief agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Agrarische natuurverenigingen doen vaak projecten voor hun omgeving, bijvoorbeeld met scholen om te laten zien wat agrarisch natuur- en landschapsbeheer is. Ze zijn de spreekbuis van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer in de regio. Hiermee vergroten ze bekendheid en draagvlak voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer bij burgers en bedrijven.

Wat zijn aandachtspunten?

In het nieuwe stelsel zullen niet alle huidige deelnemers mee kunnen doen. Daarvoor zijn twee oorzaken. Ten eerste willen Rijk en provincies inzetten op concentratie van beheer in kerngebieden om zo de effectiviteit te vergroten. Dit betekent dat bestaande deelnemers buiten die aangewezen gebieden straks niet meer deel kunnen nemen aan de subsidieregeling.

De tweede oorzaak zit in de wens van de provincie om zwaardere en dus duurdere pakketten af te sluiten. In combinatie met een krap budget betekent dit wederom dat niet alle bereidwillige deelnemers in aanmerking kunnen komen voor deelname.

De agrarische natuurverenigingen voorzien dus dat een deel van hun huidige leden buiten de subsidieboot gaat vallen. Dat is een risico voor het draagvlak voor de ANV onder boeren in het gebied.

Bij veel agrarische natuurverenigingen waren de meeste leden eind 2014 nog niet geïnformeerd over de consequenties van het nieuwe stelsel. Besturen van agrarische natuurverenigingen hebben de neiging hun boeren te 'ontzorgen'. Ze willen hen pas informeren als de boodschap zeker en helder is. Hoewel dit begrijpelijk is, vormt dit gebrek aan overleg en informatie een bedreiging voor het draagvlak voor het nieuwe stelsel. De kans bestaat dat leden straks voor voldongen feiten worden gesteld omdat ze niet betrokken zijn geweest bij de besluitvorming.

Niet alle huidige agrarische natuurverenigingen hebben een grote ledenbetrokkenheid en een groot gevoel van gezamenlijkheid en motivatie. Dit vraagt extra aandacht in het nieuwe stelsel.

Wat kunnen agrarische natuurverenigingen doen?

Voor de bestuurders van de agrarische natuurverenigingen geldt: wees je bewust van de kracht van het gesprek met je leden over het nieuwe stelsel. Zonder betrokkenheid geen binding. Met andere woorden: bespreek tijdig mogelijke knelpunten die in een gebied kunnen ontstaan door de nadruk op kerngebieden, of door een tekort aan budget om iedereen deel te kunnen laten nemen.

Zoek ook naar nieuwe mogelijkheden voor actieve deelnemers die geen of minder areaal in het nieuwe stelsel kunnen krijgen. Er is veel ruimte in het nieuwe stelsel om binnen de agrarische natuurvereniging zelf naar oplossingen te zoeken en maatwerk voor het gebied te leveren.

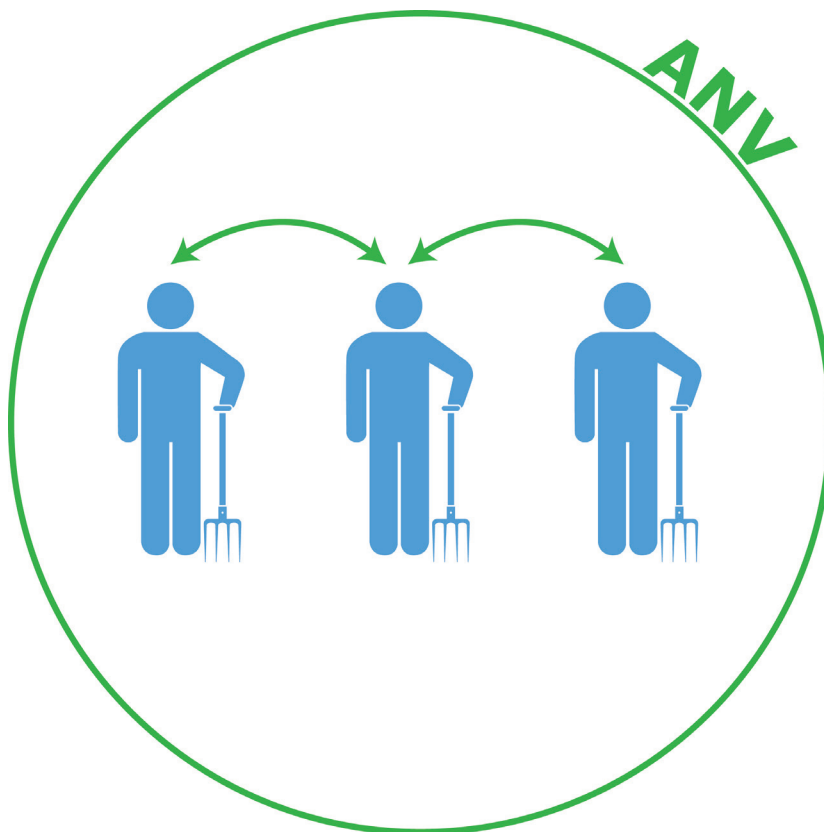
Benut en versterk het aanwezige sociaal kapitaal. Besef dat de lokale schaal van de agrarische natuurvereniging een sterke troef is in het binden van de leden. Organiseer bijeenkomsten. Hiermee informeer je elkaar niet alleen, maar bouw je ook aan onderling vertrouwen en dus aan het sociaal kapitaal.

Wat kunnen overheden doen?

Geld blijft belangrijk om agrarisch natuur- en landschapsbeheer mogelijk te maken. Veranderingen in de verdeling van het beschikbare subsidiegeld voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer kan sociaal kapitaal beschadigen: zowel in de zin van vertrouwen in de overheid, als in de zin van draagvlak onder boeren voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer en agrarische natuurverenigingen.

Verlies aan sociaal kapitaal kan een bijeffect zijn van het kerngebiedenbeleid. Als agrarisch natuur- en landschapsbeheer voor een boer buiten een kerngebied niet meer wordt vergoed staat zijn of haar inzet voor de agrarische natuurvereniging en het collectief sterk onder druk.

Figuur 1. Sterke relaties en vertrouwen binnen de agrarische natuurvereniging: het startkapitaal van het nieuwe stelsel voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Versterk het gezamenlijk leervermogen

Bestuursleden en gebiedscoördinatoren vormen een kracht van diverse agrarische natuurverenigingen vanwege hun deskundigheid en verbindende rol. Deze mensen kunnen veel in gang zetten en zorg dragen voor het versterken van zowel de relaties binnen als buiten de agrarische natuurverenigingen. Voor goede resultaten in het nieuwe stelsel is het belangrijk dat het gezamenlijk leervermogen wordt versterkt.

Wat is sterk?

In diverse agrarische natuurverenigingen speelt de gebiedscoördinator (landschapscoördinator, veldcoördinator) een centrale rol. De gebiedscoördinator is vaak een deskundige professional die parttime of fulltime aan de ANV verbonden is. Hij/zij is vaak degene die het gezicht is naar de boeren toe en degene die bij boeren langs gaat om hen te vragen deel te nemen. Als de coördinator het vertrouwen van de deelnemers heeft, dan accepteren ze veel van hem of haar. De coördinator kan deelnemers aanspreken als ze hun werk niet goed hebben gedaan en aanwijzingen geven om de kwaliteit te verbeteren.

De coördinator verzorgt ook vaak de acquisitie van projecten. Voor een deel moet zijn salaris daaruit worden betaald. Hij onderhoudt dus ook externe contacten en stuurt bijvoorbeeld een onderhoudsploeg aan.

Agrarische natuurverenigingen zijn gebaat bij goede, gemotiveerde bestuurders die initiatief nemen. De meeste bestuurders zijn boer, maar diverse agrarische natuurverenigingen hebben ook burgers in het bestuur. Vaak zijn het burgerbestuurders die er veel vrije tijd in kunnen en willen stoppen. Ze komen met vernieuwende ideeën en kunnen nieuwe netwerken aanboren en geld voor activiteiten regelen.

Wat zijn aandachtspunten?

Sterke gebiedscoördinatoren en bestuursleden zijn een kracht van diverse agrarische natuurverenigingen, maar de afhankelijkheid van enkele personen is ook een risico. Een gebiedscoördinator kan door zijn of haar centrale positie en kennis zo belangrijk worden, dat hij het bestuur overstemt. Bij het vertrek van zo'n coördinator verdwijnt niet alleen veel kennis, maar ook de spin uit het web die mensen goed kent en verbindt.

Een te grote afhankelijkheid van slechts enkele personen is een risico bij de professionalisering van de collectieven. Er is zorg of voldoende deskundige en vaardige bestuurders gevonden kunnen worden voor het collectief. Zij dragen straks een grote verantwoordelijkheid.

De druk om te professionaliseren levert bij de agrarische natuurverenigingen gemengde gevoelens op. Een gehoorde zorg is dat voldoen aan de eisen van de overheid een te zware last is voor vrijwilligers. Hierdoor kunnen agrarische natuurverenigingen en collectieven zich gedwongen voelen professionele krachten in dienst te nemen voor taken die tot nu toe door (deskundige) vrijwilligers werden gedaan. Mede daarom worden er vraagtekens gezet bij de haalbaarheid van het streven naar maximaal 15% overheadkosten. In veel interviews werd deze norm als niet realistisch beschouwd.

Wat kunnen agrarische natuurverenigingen en collectieven doen?

Door activiteiten en resultaten te monitoren en met elkaar te bespreken kunnen deelnemers het beheer verder verbeteren. De nieuwe collectieven bieden een kans om dit leren professioneel en efficiënt op te zetten. Veel agrarische natuurverenigingen kunnen de mogelijkheden om van elkaar en andere ANV's te leren beter benutten dan ze nu doen. Er bestaan wel leergemeenschappen/studiegroepen, maar die hebben vaak een korte 'bloeiperiode' waarna aandacht en activiteiten weer afnemen.

Betrek lokale kennis van andere partijen, zoals natuurvrijwilligers en terreinbeheerders, bijvoorbeeld door hun inventarisatiegegevens te gebruiken. Neem deel aan onderzoeks- en innovatieprojecten en onderwijsprogramma's en maak een (dynamische) leer- en kennisagenda met concrete vragen van deelnemers en collectieven. Ga verbindingen aan met kennis- en onderwijsinstellingen en zet leerlijnen op. Kijk naast kennis ter ondersteuning van concrete

activiteiten ook naar kennis om na te denken over de vraag of je de goede dingen doet en hoe je dat eigenlijk weet. Blijf wel zelf verantwoordelijk voor de kennis- en leeragenda.

Organiseer het professionaliseringsproces op verschillende relaties/niveaus in het netwerk. De onderwerpen van leerprocessen kunnen per niveau verschillen. Tussen boeren gaat het bijvoorbeeld over agrarisch natuur- en landschapsbeheer als volwaardig onderdeel van het bedrijf en over het vak van agrarisch natuur- en landschapsbeheerder. Tussen agrarische natuurverenigingen kan het bijvoorbeeld gaan over het opzetten en uitvoeren van monitoring en de professionalisering van bestuurders. En tussen collectieven is leren mogelijk over verschillende contractvormen en het opstellen van gebiedsaanvragen, of de relatie met overheidspartijen.

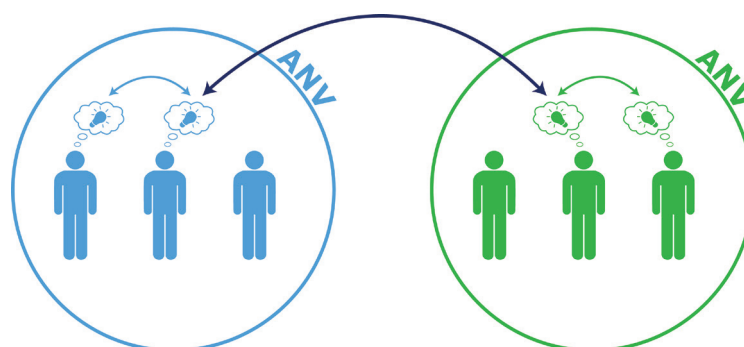
Wat kunnen overheden doen?

In het nieuwe stelsel zijn professionaliteit en kennis belangrijker dan ooit. Hoewel de verantwoordelijkheid hiervoor bij de collectieven ligt, kunnen provincies hier een belangrijke rol in spelen. Denk daarbij niet alleen aan het ter beschikking stellen van informatie, maar ook aan het ondersteunen van de nieuwe collectieven in hun zoektocht om het kennisniveau te verhogen om zo de effectiviteit van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer te vergroten.

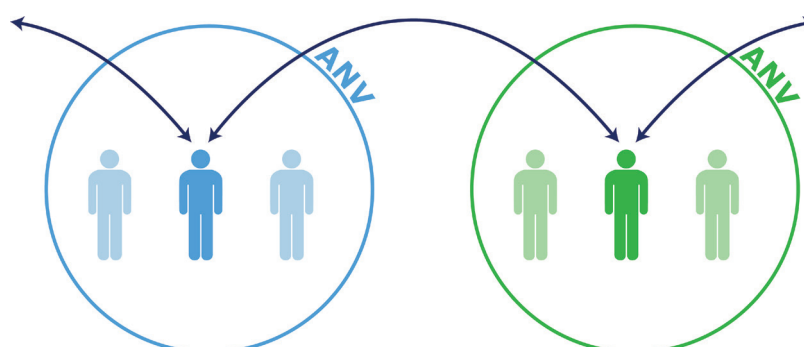
De agrarische natuurverenigingen en de nieuwe collectieven bieden meer mogelijkheden dan alleen agrarisch natuur- en landschapsbeheer binnen het nieuwe stelsel. Ze kunnen ook andere activiteiten uitvoeren die bijdragen aan verduurzaming van de landbouw. Op dat punt zijn ervaringen opgedaan, bijvoorbeeld met praktijknetwerken. Provincies, waterschappen en gemeenten kunnen dus een positieve bijdrage leveren in de verbreding van de activiteiten van de agrarische natuurverenigingen en collectieven om zo de verduurzaming van de landbouw te stimuleren.

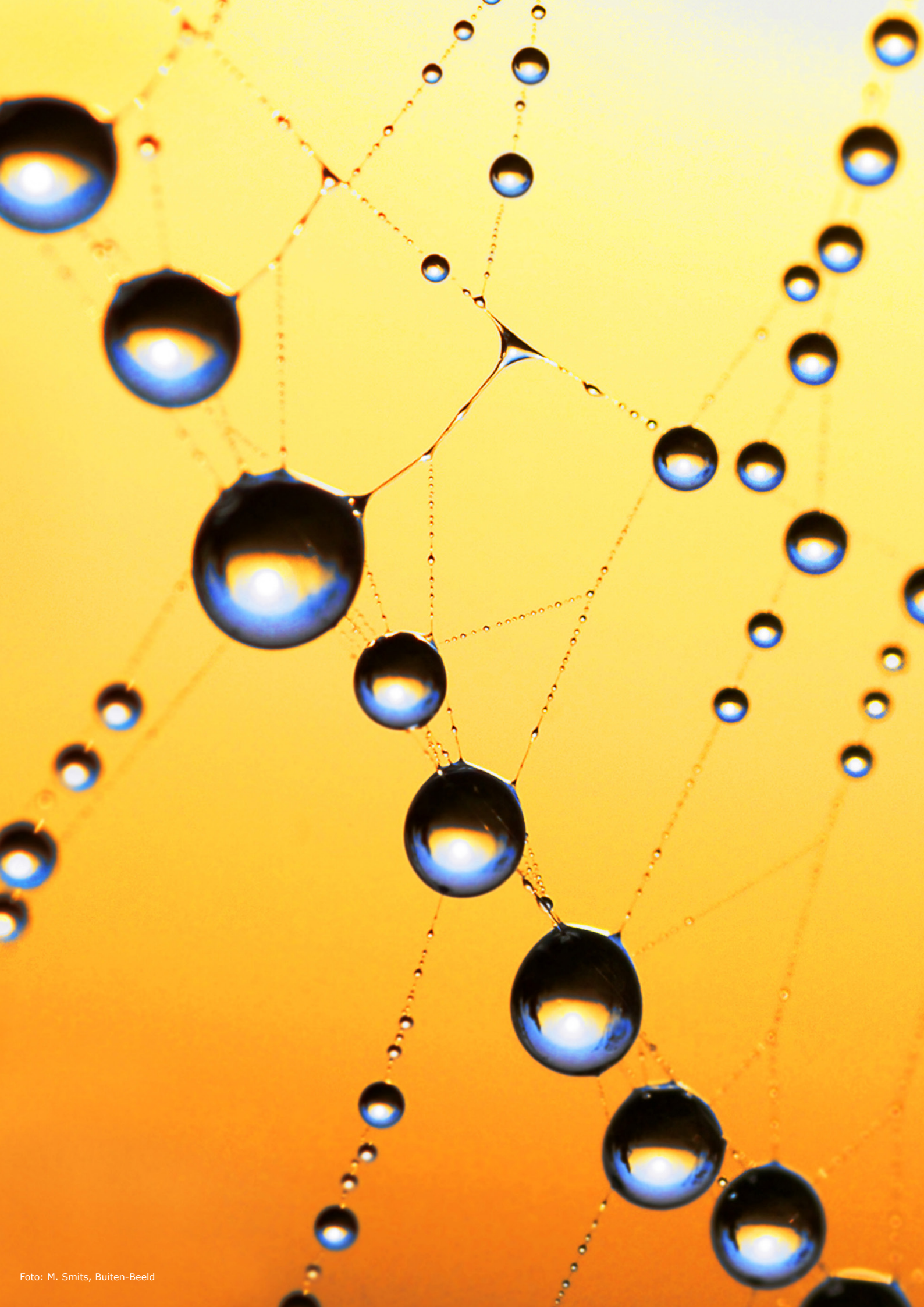
Informatie en kennis zijn van groot belang. Denk daarbij niet alleen aan ecologie, maar ook aan het vergroten van bestuurlijke vaardigheden. Laat agrarische natuurverenigingen en collectieven daarom mede de kennis- en leeragenda bepalen. Accepteer daarbij dat je niet alles controleert, maar breng wel eigen ideeën in. Laat ook kennis- en onderwijsinstellingen actief meedenken. Zorg dat monitoring en evaluatie op alle schaalniveaus op elkaar is afgestemd. Monitor niet alleen ecologische resultaten, maar ook organisatiekosten, inpasbaarheid en sociaal kapitaal. En ondersteun leren in de gebieden op basis van monitoring, experimenten en uitwisseling.

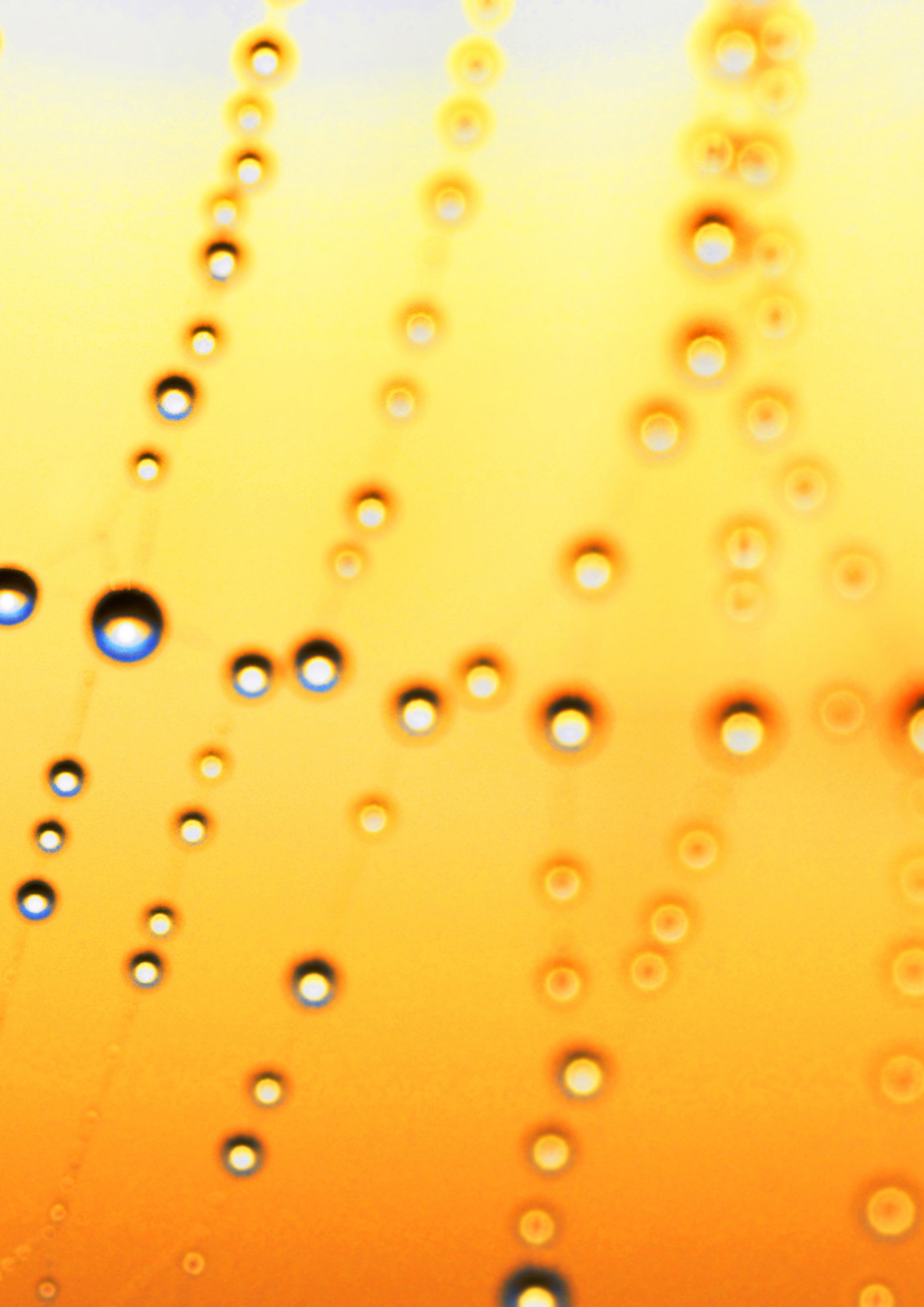
Figuur 2. Uitwisseling en leren binnen en tussen ANV's.

Figuur 3. Verbinders slaan bruggen naar andere ANV's en de buitenwereld.

Maak een rolverdeling op maat tussen collectief en agrarische natuurverenigingen

Het bestaansrecht van de agrarische natuurverenigingen in het nieuwe stelsel is een grote zorg. Zeker nu de boeren verplicht lid moeten worden van het collectief om mee te kunnen doen, denken sommigen dat de agrarische natuurverenigingen overbodig worden. Het sociaal kapitaal van de agrarische natuurverenigingen is echter essentieel bij het opzetten van de collectieven.

Wat is sterk?

Agrarische natuurverenigingen werken samen in nieuw opgerichte collectieven. Voor een deel van de collectieven was het een kwestie van voortbouwen op bestaande samenwerking tussen agrarische natuurverenigingen. Voor andere was de collectievorming de aanleiding voor samenwerking. Soms heeft deze gedwongen samenwerking sociaal kapitaal opgeleverd met goede relaties tussen bestuursleden en een samen-sterk-gevoel. Deze mensen weten elkaar inmiddels te vinden. Om als agrarische natuurverenigingen onderling te kunnen samenwerken is zowel vertrouwen belangrijk als elkaar kunnen aanspreken.

Het helpt wanneer de agrarische natuurverenigingen op elkaar lijken, bijvoorbeeld omdat hun landschap vergelijkbaar is en hun leden hetzelfde soort bedrijven hebben. Dan is er herkenning en wordt het gemakkelijker om samen plannen te maken voor het gebied. Agrarische natuurverenigingen kunnen leren van elkaar: de één is bijvoorbeeld goed in weidevogelbeheer, de ander heeft meer ervaring in verbreding.

Een collectief is een samenwerkingsverband van agrarische natuurverenigingen. De meesten vinden dat de agrarische natuurverenigingen bestaansrecht houden in een stelsel met collectieven. Het hart blijft bij de agrarische natuurverenigingen, zij staan het dichtst bij de boeren en kunnen de contacten onderhouden.

Wat zijn aandachtspunten?

In een aantal regio's bestaat het gevoel dat de collectievorming van bovenaf is opgedrongen. Dat gevoel is sterker in regio's waar agrarische natuurverenigingen, die voorheen niet samenwerkten, nu samen in één collectief terechtkomen. Hier is beperkt sociaal kapitaal aanwezig: het onderlinge vertrouwen is gering.

Sommige agrarische natuurverenigingen houden sterk vast aan hun eigen identiteit en staan weinig open voor samenwerking. Dit kan het geval zijn als men trots is op de eigen kwaliteit en resultaten en bang is dat samenwerking deze kwaliteit verslechtert. Ook zijn er zorgen over concurrentie over het subsidiegeld tussen agrarische natuurverenigingen binnen het collectief.

De aard van het collectief is een discussiepunt. Is het een administratiekantoor of moet het meer zijn? Sommigen verwachten dat het collectief dichter bij de overheid komt te staan dan bij de boeren.

Als collectieven te groot worden, kunnen boeren zich er niet meer mee verbonden voelen. Dat gaat zowel over de grootte van de groep als over de ruimtelijke afstand, waardoor boeren zich niet meer met elkaar identificeren. Ook kunnen boeren en burgers zich niet zomaar aansluiten bij het collectief: alleen deelnemers aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer kunnen lid worden.

Wat kunnen agrarische natuurverenigingen en collectieven doen?

Denk goed na over wat het collectief moet zijn en hoe de taken worden verdeeld met de agrarische natuurverenigingen. Bestaand sociaal kapitaal in het gebied is een goed uitgangspunt. Als dat er is op het niveau van de agrarische natuurverenigingen, dan is het strategisch om daarop voort te bouwen. De agrarische natuurverenigingen verzorgen dan de contacten met de boeren en het collectief krijgt vooral een administratieve rol. Is of wordt het collectief echter de hoeder van het sociaal kapitaal, dan is het wellicht niet erg als de agrarische natuurverenigingen op den duur verdwijnen.

De mogelijkheid voor boeren om zich te verbinden aan 'hun club' is een belangrijke graadmeter en een goede reden om – bij grote collectieven – in te blijven zetten op de agrarische natuurverenigingen. Een

andere strategie is dat collectieven gaan investeren in het opbouwen van sociaal kapitaal binnen het collectief door het actief informeren en betrekken van de leden. Werk aan ledenbinding, organiseer ontmoeting, zorg voor korte lijnen. Ken je boeren en benader ze persoonlijk om mee te doen. De neiging om te 'ontzorgen' kan in het nadeel werken van sociaal kapitaal. Mensen hebben de neiging minder actief en betrokken te zijn als ze worden ontzorgd. De betrokkenheid neemt toe als ze verantwoordelijkheid krijgen en mee kunnen denken over problemen en oplossingen. Betrokken leden hebben bovendien minder moeite met het feit dat het collectief ook streng moet zijn. Ze zijn zich ervan bewust dat een boer aangesproken moet worden als hij in gebreke blijft en dat dit in het belang is van de groep als geheel. Laat de leden daarom de spelregels meebepalen.

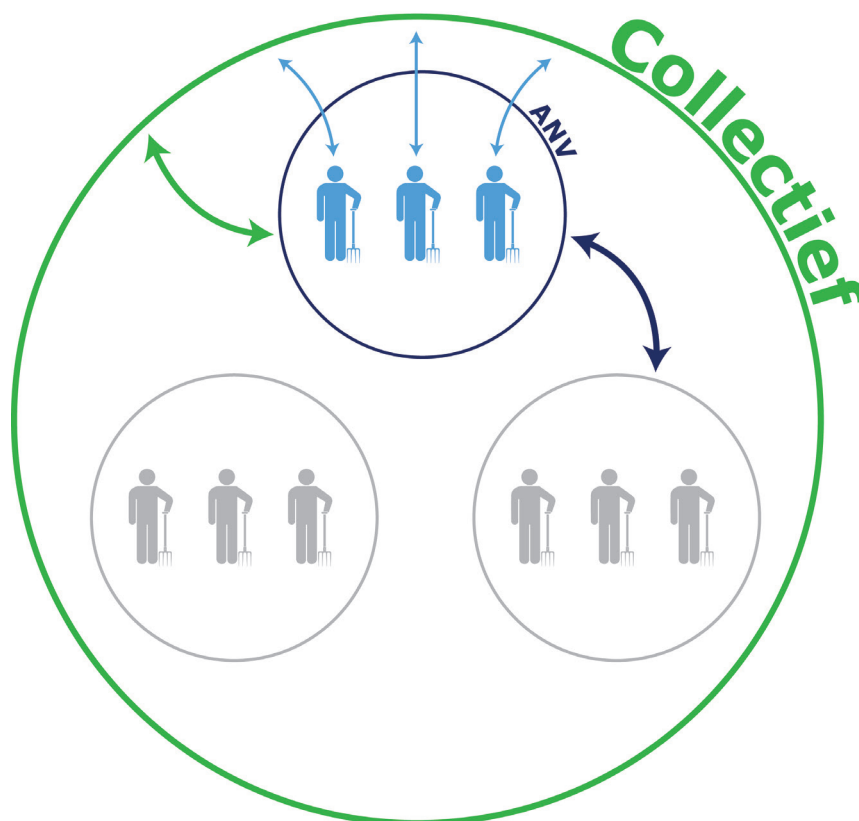
Een praktisch idee is om leden van het collectief automatisch lid te maken van de ANV in hun gebied. Onderschat niet de mogelijkheid van concurrentie tussen agrarische natuurverenigingen binnen het collectief en de weerslag daarvan op het sociaal

kapitaal. Blijf praten, bepaal samen hoe je keuzes gaat maken. Spreek ook als agrarische natuurverenigingen onderling af wat de taakverdeling is tussen collectief en agrarische natuurverenigingen, en of dit per ANV anders kan zijn. Maak gebruik van elkaars sterke punten en leer daarvan.

Wat kunnen overheden doen?

Wees bewust van het feit dat ANV's en collectieven in hun nieuwe rol moeten groeien en dat vraagt tijd. Daarbij kunnen ANV's in diverse regio's een rol houden als hoeders van het sociaal kapitaal. Houd er daarom rekening mee dat collectieven onderling gaan verschillen in aard en in taakverdeling met de agrarische natuurverenigingen. Ga daarover met elkaar het gesprek aan zodat de rollen en verantwoordelijkheden duidelijk zijn.

Figuur 4. Zwart: ANV's vormen samen het collectief. Blauw: deelnemende boeren worden lid van het collectief. Groen: ANV levert bestuurslid collectief en maakt afspraken over taakverdeling met collectief.

Zie de maatschappij als kans

Diverse agrarische natuurverenigingen hebben een breed netwerk in hun werkgebied. Er wordt samengewerkt met terreinbeherende organisaties, waterschappen, gemeenten, en lokale natuurclubs zoals IVN. Ook voeren agrarische natuurverenigingen werkzaamheden uit voor overheden. Dit netwerk biedt kansen voor het verkleinen van de afhankelijkheid van EU subsidies.

Wat is sterk?

Steeds vaker is de ANV een vanzelfsprekende partij in het gebied en aanspreekpunt voor andere partijen. De ANV kan geldbronnen koppelen en daarmee een goede basis leggen onder het natuur- en landschapsbeheer. Voorbeelden zijn het verwaarden van hout uit landschapselementen, blauwe diensten, advieswerk, groenbeheer, en het openstellen van wandelpaden.

Lokale natuurvrijwilligers zijn vaak betrokken bij inventarisaties, en zeker in het weidevogelbeheer voelen zij zich soms medeverantwoordelijk voor het resultaat van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Een aantal agrarische natuurverenigingen voert in opdracht van gemeenten, waterschappen en provincie werkzaamheden uit zoals beheer van oevers, landschapsonderhoud of het leveren van snoeiafval voor het verwarmen van publieke gebouwen. Met de komst van de collectieven kunnen deze werkzaamheden nog grootschaliger en professioneler opgezet worden, waardoor de collectieven kunnen functioneren als nieuwe gebiedspartijen.

Wat zijn aandachtspunten?

In een aantal regio's is weinig vertrouwen tussen agrarische natuurverenigingen en terreinbeherende organisaties. Toch verwachten provincies dat collectieven in overleg met deze terreinbeheerders tot gezamenlijke gebiedsaanvragen komen. Niet alle agrarische natuurverenigingen staan open voor het vormen van collectieven met burgers en andere partijen: als het collectief geen boerenclub meer is en de buitenwereld teveel invloed krijgt, is men bang de boeren te verliezen.

'De maatschappij' wordt nog door weinig agrarische natuurverenigingen als een kans gezien. In burgers heeft men weinig vertrouwen: ze vinden het

landschap prachtig maar betalen er niet voor. Ook van andere partijen verwacht men weinig: ook gemeenten moeten bezuinigen en ketenpartijen zijn niet gebiedsgericht. Bovendien gaat het in de alternatieve stromen vooralsnog om veel minder geld dan in het reguliere agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Wat kunnen agrarische natuurverenigingen en collectieven doen?

Investeer in het lokale en regionale netwerk. Bouw relaties op met burgers en hun organisaties, met bedrijven, terreinbeheerders en lokale overheden.

Communiceer en wees zichtbaar. Ook hierin is het bestaand sociaal kapitaal van belang. Agrarische natuurverenigingen met een goede plek in het regionale netwerk moeten vooral niet onzichtbaar worden. In andere gebieden trekken agrarische natuurverenigingen al samen op richting gemeenten en waterschappen. Hier ligt het sociaal kapitaal van relaties met andere partijen vooral op het niveau van het collectief. Agrarische natuurverenigingen met veel sociaal kapitaal in het netwerk zijn overigens niet positiever over de mogelijkheid van verbreding van de inkomsten voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer dan agrarische natuurverenigingen die hier nog weinig aan hebben gedaan. Verbreding staat over het algemeen nog in de kinderschoenen. Er zal veel creativiteit, geduld en inzet nodig zijn om het regionaal sociaal kapitaal om te zetten in inkomsten.

Wat kunnen overheden doen?

Zie de agrarische natuurverenigingen en hun collectieven als partners waarmee verschillende maatschappelijke taken tot uitvoering gebracht kunnen worden. Denk daarbij breder dan alleen agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Akkerranden kunnen bijvoorbeeld succesvol zijn door de combinatie van agrarisch natuurbeheersubsidies met leernetwerken als Bloeiend Bedrijf. Combineer deze weer met spuitvrije zones, bijvoorbeeld om

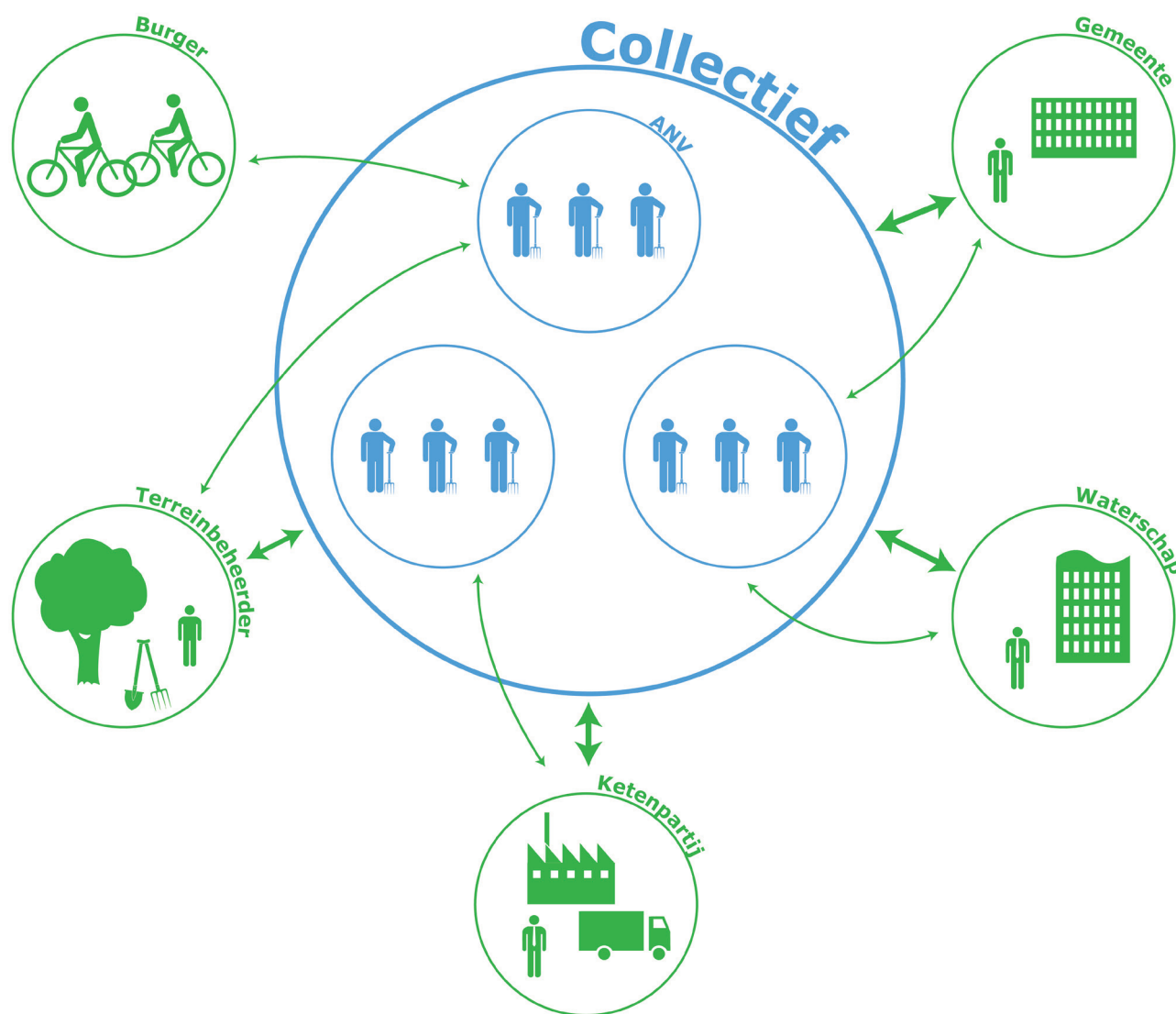
de doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) te kunnen halen. Maar denk ook aan het verbeteren van recreatieve routenetwerken met wandelpaden die door het collectief beheerd kunnen worden.

Denk dus breder dan het natuurbeleid voor de internationale doelen. Collectieven en agrarische natuurverenigingen kunnen juist een belangrijke rol spelen in dat andere spoor van het natuurbeleid: de vermaatschappelijking van natuur. Het effect is groter als provincies, gemeenten en waterschappen samenwerken. Stimuleer de ontwikkeling van lokale

en regionale netwerken. Mogelijk kunnen ook ketenbedrijven hier een rol bij spelen, zodat het agrarisch natuur- en landschapsbeheer ook dichterbij de primaire bedrijfsvoering komt.

Tot slot, kijk als rijksoverheid kritisch naar de vergroening via vanggewassen als belangrijkste invulling van de vergroening van het GLB. Laat de ecologische aandachtsgebieden ook het agrarische natuur- en landschapsbeheer versterken.

Figuur 5. Het lokale en regionale netwerk van collectieven en agrarische natuurverenigingen kan nieuwe kansen opleveren.

Investeer in de relatie met overheden

Door de positie van het collectief kan het vertrouwen groeien tussen boeren en overheid. De boeren hebben het gevoel dat ze met de collectieven dichterbij de besluitvorming staan.

Wat is sterk?

Door het land heen wordt verschillend gesproken over de relatie met de provincies en de waterschappen. Over sommige provincies wordt gezegd dat de relatie prettig is en dat vertrouwen wordt ervaren.

Een aantal ANV's en collectieven heeft intensief contact met de provincie en heeft het gevoel dat ze samen optrekken om tot een invulling van het nieuwe stelsel te komen. Samen bespreken ze de kaders en de speelruimte die de collectieven krijgen.

Waterschappen zijn sterk betrokken geraakt bij de totstandkoming van het nieuwe stelsel doordat ze met collectieven aan de gang willen om verbindingen te zoeken tussen agrarisch natuur- en landschapsbeheer en de Kader Richtlijn Water. Ze willen dit doen door het afsluiten van blauwe diensten, die mede gefinancierd worden vanuit Europees geld (POP3). Het uitvoeren van beheertaken voor waterschappen levert ANV's en collectieven aanvullende inkomstenstromen op en versterkt de positie van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer in de regio.

Wat zijn aandachtspunten?

Er zijn zorgen dat het nieuwe stelsel toch technocratisch wordt ingevuld en dat het voor de agrariërs alsnog lastig zal zijn om te werken met alle eisen die door de EU, rijk en provincie worden gesteld. Als het niet aansluit bij de boerenpraktijk is dat slecht voor de motivatie van de boeren en wordt het werk er voor de controleurs van de ANV ook niet leuker op. Men verwacht dat het collectief de 'rotklusjes' op moet gaan knappen: mensen teleurstellen die mee willen doen en geld terugvorderen van deelnemers die de afspraken niet gehaald hebben. Dat kan nadelig uitpakken voor het draagvlak onder de boeren voor het collectief.

Het teleurstellen van actieve en effectieve boeren is schadelijk voor het vertrouwen in de overheid. Deels gaat het om een tekort aan geld, maar er is ook een gevoel van miskennis van de geleverde inzet tot

nu toe. Akkerranden zijn bijvoorbeeld effectief in de koppeling van diverse doelen op het gebied van waterkwaliteit, flora en fauna, aantrekkelijkheid van het landschap en functionele agrobiodiversiteit. In een aantal gebieden vervalt de mogelijkheid voor deze akkerranden binnen het nieuwe stelsel. Voor de betrokken boeren en ANV's wordt deze wijziging ervaren als een top-down ingrijpen van een onbetrouwbare overheid.

Het vertrouwen in de overheid is laag als gevolg van dit soort onbetrouwbaarheid, en als gevolg van slechte ervaringen uit het verleden met controles en sancties door Dienst Regelingen die als onrechtvaardig werden ervaren. Er is opluchting dat Dienst Regelingen niet langer de contractpartner is. Andersom is het vertrouwen van de overheid in de boeren ook laag, volgens de geïnterviewden. De ontwikkeling van het nieuwe stelsel begon met ideeën over eigen verantwoordelijkheid en zelfsturing, maar nu wordt het toch weer 'dichtgeregeld'. Het zijn de technici van de provincie, de juristen en de ecologen die dat nodig vinden, terwijl bestuurders wel uitspraken doen over vertrouwen geven aan de boeren. Ecologische kennis staat echter ver van de praktijk. Als de provincies niet kunnen 'loslaten' is dat een bedreiging voor het vertrouwen van agrarische natuurverenigingen en collectieven in de overheid.

Wat kunnen agrarische natuurverenigingen en collectieven doen?

Heb geduld met de provincie. Ook voor de provincies is het een hele verandering met allerlei risico's. Blijf investeren in relaties met bestuurders en ambtenaren. Maak hen deelgenoot van de praktische problemen bij het uitvoeren van het agrarische natuur- en landschapsbeheer en ook van de resultaten en de successen.

Zorg voor regelmatig overleg tussen het collectief en provincie en eventueel het waterschap. Alles is nog zo in beweging dat het nuttig kan zijn om op vooraf afgesproken momenten de lopende zaken en vragen

te bespreken. Hiermee kun je escalatie van probleempunten voorkomen en kun je samen tijdig bijsturen.

Kijk of je samen met waterschappen invulling kunt geven aan hun wens om blauwe diensten in te zetten voor de Kaderrichtlijn Water. Denk hierbij ook aan mogelijkheden voor betrokken boeren die niet in aanmerking komen voor subsidie in het nieuwe stelsel voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Via het afsluiten van contracten voor blauwe diensten kunnen ze mogelijk toch actief blijven binnen ANV en collectief.

Vergeet niet ook gemeenten te betrekken bij de nieuw opgerichte collectieven. Ook voor hen ontstaat een nieuwe gebiedspartij, die ze nu nog niet kennen, maar waar ze in de toekomst wel zaken mee kunnen doen.

Wat kunnen overheden doen?

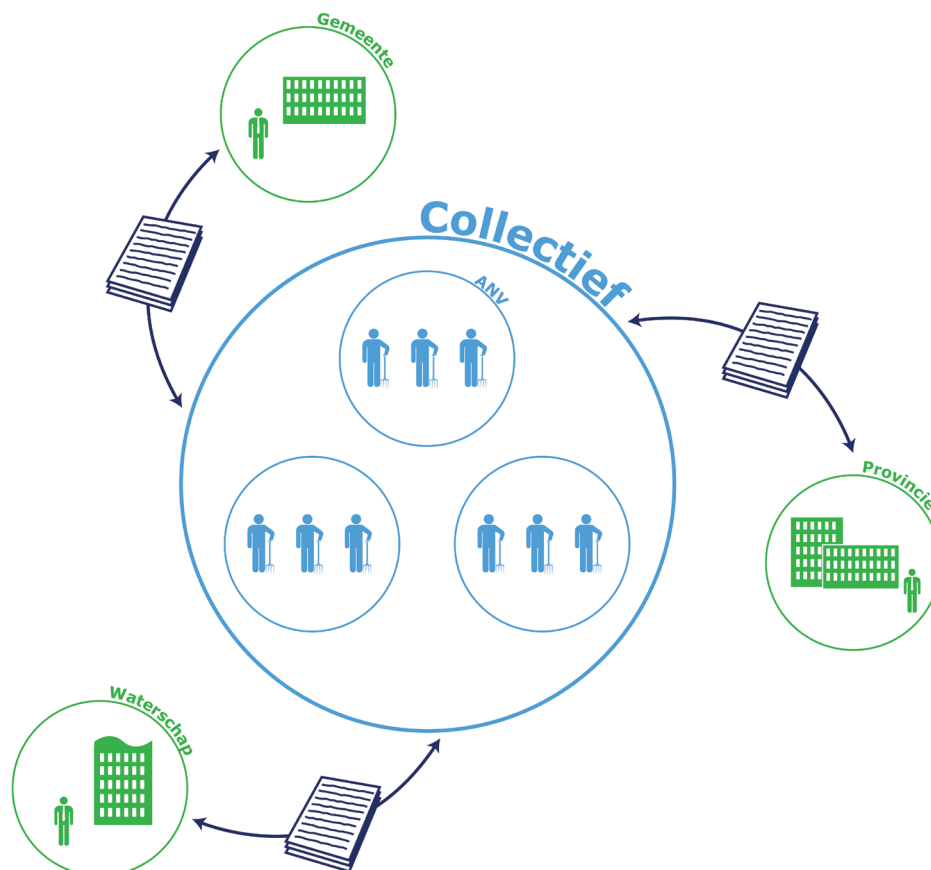
Let op de speelruimte in het nieuwe stelsel. Let op verschillen tussen beloften van bestuurders en de uitwerking hiervan door de ambtelijke organisatie. Een teveel aan technische details verkleint de ruimte voor zelfsturing door agrarische natuurverenigingen

en hun collectieven. Daardoor kunnen zij minder effectief gebruik maken van hun kracht: het inzetten van sociaal kapitaal. Hou het simpel. Laat los. Tegelijkertijd is het belangrijk om duidelijk te zijn over doelen en budget per gebied.

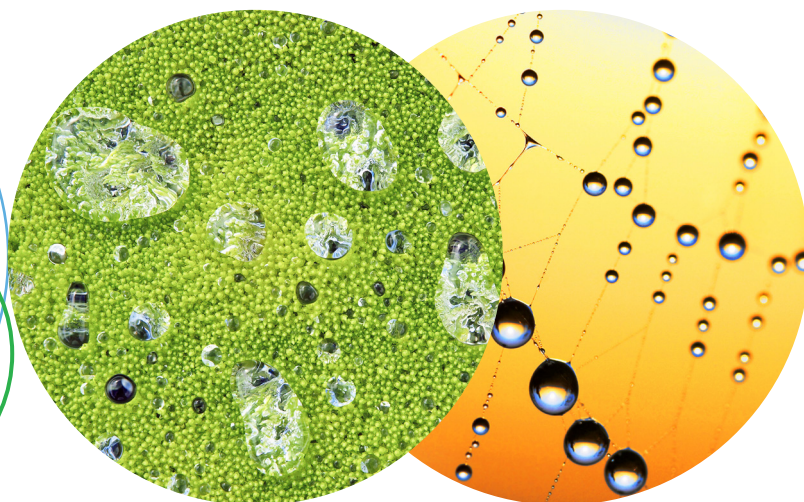
Geef invulling aan de nieuwe rol waarbij de provincie op een veel gelijkwaardigere wijze in gesprek gaat met het collectief. Zet in op co-creatie van beleid, waarbij de boeren het niet zozeer doen voor de overheid, maar omdat het bij hun eigen bedrijfsontwikkeling past.

Hou er rekening mee dat 15% overheadkosten erg weinig is. Heb realistische verwachtingen: stel de verwachtingen ten aanzien van het resultaat aan als het budget wordt aangepast. Hou er rekening mee dat niet alles ineens goed gaat. En tot slot: heb geduld. De invoering van het nieuwe stelsel is niet alleen complex in regelgeving, maar ook in termen van het bouwen aan sociaal kapitaal. Geef de agrarische natuurverenigingen en collectieven een kans om hierin te groeien. Het is niet reëel te denken dat alles vanaf dag één goed zal verlopen. Dus geef de nieuw ontstane relaties de tijd die ze nodig hebben.

Figuur 6. Met vertrouwen zijn minder regels nodig. Een goed contract wekt vertrouwen.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Colofon

Wat je aan elkaar hebt – Sociaal kapitaal in het agrarisch natuur- en landschapsbeheer

December 2014

Rapportnummer: 2603

Deze brochure is gemaakt ten behoeve van het nieuwe stelsel agrarisch natuur- en landschapsbeheer en is gefinancierd vanuit het Beleidsondersteunende Onderzoeksprogramma BO-11 Natuur en Regio, Thema 'Natuur in handen van mensen leggen en houden', project 'sociaal kapitaal in het agrarisch natuur- en landschapsbeheer' (BO-11-013-027) van het ministerie van Economische Zaken. De brochure is te downloaden: www.wageningenur.nl/nl/project/Collectieven-agrarisch-natuurbeheer-1.htm

Meer informatie:

Wim Nieuwenhuizen, Alterra Wageningen UR

E: wim.nieuwenhuizen@wur.nl

Foto's:

Buiten-Beeld

Coverfoto: 'Samengeklonterde waterdruppels op mos'. M. Redeker – Buiten-Beeld

Illustraties en vormgeving:

Renze van Och – Alterra Wageningen UR
